

Tyrimas „Kritinio mąstymo ugdymas šeimoje“

Tyrimas atliktas 2014 m., įgyvendinant projektą „Kritinio mąstymo kompetencijų plėtojimas neformalaus ugdymo veiklose“ (2013–2015 m.) SFMIS Nr. VP1-2.2-ŠMM-10-V-02-017

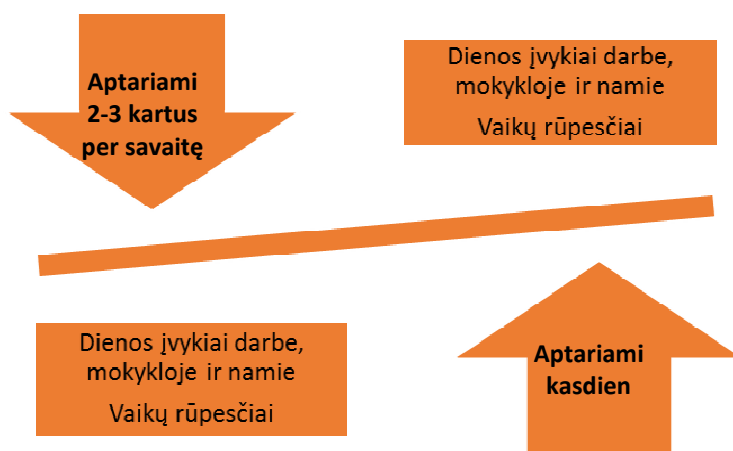
Tyrimo imtis – 164 respondentai

Tyrimo metodas – anketavimas

Tyrimo rezultatai

Siekiant išsiaiškinti, kaip ugdomi kritinio mąstymo gebėjimai namų aplinkoje, organizuota tėvų anketinė apklausa. Į tyrimo klausimus atsakė per pusantro šimto respondentų, kurių didžiąją daugumą sudarė 36-45 metų tėvai, turintys pradinio ir vidurinio mokyklinio amžiaus vaikų.

Pagrindiniai klausimai: ar šeimoje vaikams sudaromos sąlygos ir atitinkamos situacijos, kurios įgalintų ugdyti kritinio mąstymo gebėjimus? Kokius bendravimo su vaiku būdus naudoja tėvai? Kaip tėvai skatina vaikus mokytis, priimti sprendimus?

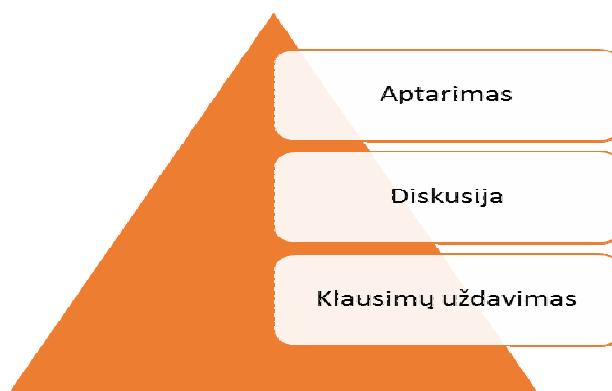
1 pav. Kritinio mąstymo ugdymo prielaidos: kasdienių šeimos įvykių ir rūpesčių aptarimas

Nustatyta, kad pagrindinės prielaidos ugdyti kritinio mąstymo gebėjimus namų aplinkoje pirmiausiai siejamos su veikla šeimoje (1 pav.). Tėvai kartu su vaikais leidžia laisvalaikį, dirba namų ruošos darbus, aptaria kasdienes problemas. Nors didžioji dauguma tėvų kartu su vaikais kasdien aptaria dienos įvykius darbe ir mokykloje ar darželyje, tačiau daugiau nei dešimtadalis tai daro du – tris kartus per savaitę. Daugiau nei penktadalis nurodė, kad vaikų rūpesčius mokykloje/darželyje ir namie aptaria du – tris kartus per savaitę. Taigi, dienos įvykių aptarimas, dalijimasis rūpesčiais – situacijos, kurių metu tėvai gali plėtoti vaikų kritinį mąstymą: leisti vaikams samprotauti, priimti jų nuomones ir idėjas, vertinti vaikų mąstymą.

Išryškėjo ir kitos kritinio mąstymo ugdymui svarbios prielaidos: laisvalaikio leidimas, televizoriaus žiūrėjimas, namų ruošos atlikimas kartu. Šios veiklos apklaustose šeimose vyksta pakankamai dažnai ir įgalina būnant kartu su vaiku kurti kritinio mąstymo ugdymui palankią aplinką.

Svarbi kritinio mąstymo ugdymo prielaida – sąlygų, kelti klausimus, ieškoti informacijos pagrindimo, argumentuoti, ginti savo nuomonę ir pan. sudarymas. Šiuos gebėjimus šeimoje ugdyti padeda tėvų parenkami skirtingi bendravimo su vaiku būdai (2 pav.).

Vienas iš būdų ugdyti šiuos gebėjimus –inicijuoti diskusijas šeimoje. Nustatyta, kad taikant šį būdą, dažniausiai diskutuojama apie vaiko ir šeimos aktualijas, retai (nepriklausomai nuo vaikų amžiaus) – apie šalies aktualijas.

2 pav. Kritinio mąstymo ugdymo prielaidos: bendravimo būdai su vaiku

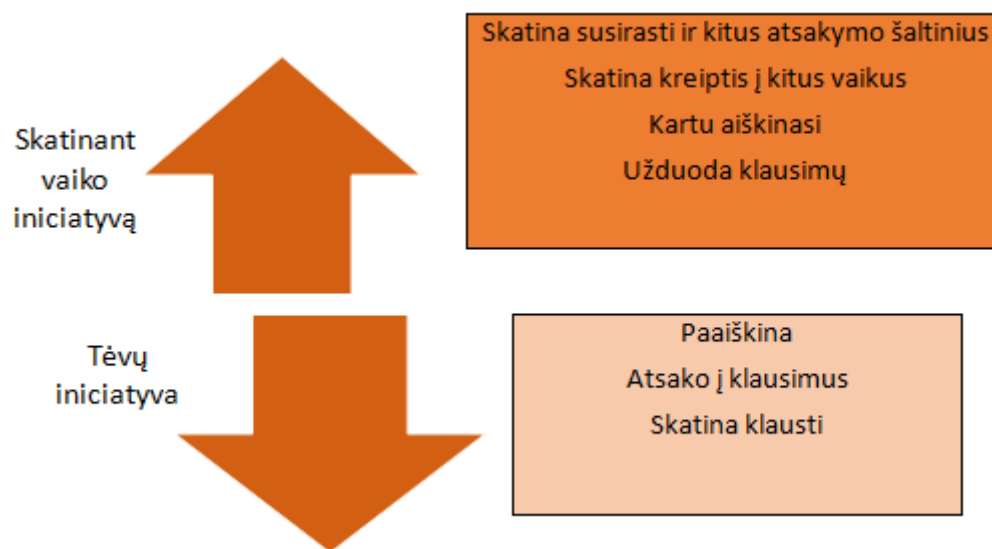
Klausinėjimo iniciatyvos tėvai imasi bendraujant su vaiku apie jo laisvalaikį ir draugus. Tačiau įdomūs, įsimintini mokykloje / darželyje vaikui įvykiai, iškylančios problemos, vaiko elgesys dažniausiai yra aptariami. Svarbu pastebėti, kad tiek klausinėjant, tiek aptariant tėvai turėtų užduoti klausimus, skatinančius kritiškai mąstyti.

Šiuolaikiniame pasaulyje mąstymas vis dažniau suprantamas ne tik kaip individualus procesas, veikiantis mūsų galvose, o kaip socialinė bendradarbiavimo sistema, tam tikras mąstymo tinklas, kurio pagalba susijungiamo su pasauliu (Harter, 2009)¹. Todėl kultūrinių renginių lankymas, knygų skaitymas, filmų ir TV žiūrėjimas drauge su vaikais ir jų aptarimas yra svarbi kritinio mąstymo ugdymo namų aplinkoje prielaida. Tyrimas parodė, kad daugiau nei trečdalis apklaustųjų retai arba niekada kartu nežiūri ir neaptaria filmų ir TV laidų. Dar didesnė dalis tėvų retai arba niekada kartu

¹Harter, N. (2009). Critical thinking in group. Journal of Leadership Education, Vol. 8, No.1., 111–117

su vaikais skaito knygą/laikraštį ir aptaria, žaidžia mąstymą lavinančius stalo žaidimus, o apie pusė – kartu lankosi kultūriniuose renginiuose ir juos aptaria.

Kritinio mąstymo teorija ir praktika teigia, kad geriausiai mokomasi bendradarbiaujant, sąveikaujant su kitais, nes šio veiksmingo proceso metu išmokstama pasisakyti ir išklaudyti, vertinti skirtingus požiūrius, gerbti įvairias nuomones, vienu metu gauti daug ir skirtingos informacijos, pasidalyti darbais, imtis atsakomybės, mokomasi kurti kolektyvinį produktą/rezultatą. Vadinasi, tėvų pagalba vaikui mokantis (3 pav.) taip pat yra viena iš galimybių sukurti situacijas ugdyti kritinio mąstymo gebėjimus namų aplinkoje. Padėdami mokytis namuose tėvai kreipia dėmesį į mokymo(si) procesą, tobulina vaiko veiklą ugdydami mokymosi įgūdžius ir didindami motyvaciją.

3 pav. Kritinio mąstymo ugdymo prielaidos: pagalba mokantis

Nustatyta, kad didžioji dauguma tėvų dažniausiai pagalbą vaikui mokantis suteikia atsakydami į jiems iškilus klausimus arba paaiškindami vaikams tai, ko šie nesupranta. Didžioji dauguma apklaustųjų dažniau atsako į vaiko klausimus, nei stengiasi paskatinti vaiką patį ieškoti atsakymo. Pakankamai retai tėvai padeda vaikams atlikti užduotis, skatina vaikus rasti skirtingus sprendimo būdus arba sužinoti atsakymus iš kitų vaikų. Taigi, siekdami padėti vaikui, tėvai dažniausiai patys imasi iniciatyvos, retai stengiasi įtraukti vaiką į mokymosi procesą. Todėl siekiant skatinti vaikų kritinį mąstymą derėtų tėvams skatinti vaiko iniciatyvą, o savąją – slopinti.

Kritinio mąstymo gebėjimai ugdomi mokant vaikus apgalvotai ir pagrįstai priimti sprendimus. Sprendimų priėmimas priklauso nuo įsitikinimų ir vertybių ir turi pasekmes mūsų pačių ir kitų gyvenimui. Todėl domėtasi, koku būdu šeimoje priimami svarbūs sprendimai (4 pav.).

4 pav. Kritinio mąstymo ugdymo prielaidos: svarbių sprendimų priėmimas

Apklaustos metu paaiškėjo, kad visgi, šeimai svarbius sprendimus dažniausiai priima vienas iš tėvų arba tėvai pasitarę tarpusavyje. Trečdalis tyrimo dalyvių nurodė, kad visada arba dažnai organizuoja visos šeimos pasitarimą, bet sprendimą priima tėvai. Taigi, galima teigti, kad lemiamą balsą priimant sprendimus šeimose turi tėvai.

Kolegialus sprendimų priėmimas yra viena iš svarbiausių kritinio mąstymo ugdymo(si) sąlygų, nes bendradarbiavimas padeda įgyti kritinio mąstymo patirties. Ir nors beveik pusė tėvų visada skatina vaiką (-us) pasidalyti savo nuomonėmis su šeima, tačiau dešimtdalis apklaustųjų tai daro retai. Visada realias galimybes vaikui (-ams) priimti sprendimą sudaro tik penktadalis šeimų, dažnai apie pusę, o ketvirtadalis - tik kartais.

Kritiškai mąstantis žmogus turi analizuoti kitokią nuomonę ar įsitikinimą, lyginti juos tarpusavyje, vertinti ir priimti sąžiningą sprendimą. Tačiau daugiau nei trečdalis tėvų skatina vaiką (-us) bet kuria kaina ginti savo nuomonę ar įsitikinimus.

Apibendrinimas

Svarbiausios kritinio mąstymo ugdymo šeimoje prielaidos siejamos su:

- *kasdiene veikla ir laisvalaikio organizavimu šeimoje;*
- *bendravimo su vaiku būdų parinkimu;*
- *pagalbos mokantis organizavimu;*
- *šeimai svarbių sprendimų priėmimu.*

Siekiant ugdyti kritinio mąstymo gebėjimus šeimoje, tėvai turėtų:

- *aptariant dienos įvykius ir problemas sudaryti sąlygas vaikams samprotauti, pateikti savo idėjas ir nuomones;*
- *stengtis įvairias veiklas atlikti kartu, kad galėtų tai aptarti, reflektuoti;*
- *bendraujant su vaiku parinkti tokius būdus, kurie skatintų vaikus patiems ieškoti atsakymų, argumentuoti, ginti savo nuomonę;*
- *padėdami mokyti iniciatyvą mokymosi procese perduoti vaikams, kad šie savarankiškai stengtųsi ieškoti skirtingų atsakymo šaltinių;*
- *sudaryti galimybę vaikams realiai dalyvauti priimant pagrįstus šeimai svarbius sprendimus.*